

Assisted Dying Service

Kō ni fakamatalaga āgai ki nā Tautuaga e fakatatau ki nā fehoahoaniga ki he filifiliga ke fakauma te ola (Assisted Dying Service)

Novema 2021

Ko te pepa fakamatalaga tēnei e tuku atu ai he ootootoga o nā tautuaga e fakatatau ki nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma te ola, iēia e āvanoa i Niu Hila mai te aho 7 o Novema 2021.

Ko nā tautuaga ke fehoahoani ki he tino i tana filifiliga ke fakauma tona ola (assisted dying), ko he matākupu e fakapokepoke lele ma e ōno faigatā ke talanoa ki ei iētahi tino. Kāfai koe e faitau ki nā fakamatalaga e fakaohofia ai ni ō māfaufauga fakanoanoa, e i ei nā fehoahoaniga e āvanoa. E māfai koe ke telefoni pe lafo hau fekau i te telefoni i hō he taimi **1737** e hē i ei he totogi, ke talanoa koe ki he tino kua i ei te iloa fakapitoa i nā fakafitāuli ki nā mea e fitā pe popole ai te māfaufau e igoa ko he counsellor.

I loto o te pepa fakamatala tēnei, ko te uiga o te kupu 'te tino' ko he tino kua filifili e ia ke fakauma tona ola. E i ei nā vāega e puipuia lele e tatau ke auhia fātoā mafai ai ke fehoahoani ki he tino kua filifili e ia ke fakauma tona ola, e hē vāeke ai ko nā tino uma lele iēia kua hē i ei ni togafiti a fōmai. Ko nā tautuaga e

fehoahoani ki nā tino kua filifili ke fakauma ō lātou ola, ko he filifiliga mō nā tino iēia kua pā ki te gataga o ō lātou ōlaga. E hē huigia ai iētahi tautuaga e fakatino i te taimi kua fakatalitali ai.

Ko te filifiliga ke fakauma te ola ko he filifiliga tautokatahi mā ko he filifiliga e mafaufau ma fai tautahi e he tino. Ke maua ni fehoahoaniga mō te tautuaga tēnei, e tatau ke fakatagi mai ki ei te tino lava ia kae e hē fakamālohia e he tino.

E i ei iētahi fakamatalaga āgai ki nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma te ola, e maua i te kupega a te **Matāeke tau te Ola Mālōlō**.

Fakamatalaga āgai ki nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma te ola

Nā mea tutupu i mua

Ko nā tautuaga ke fehoahoani ki he tino kua fia fakauma tona ola, ko he tautuaga fōu i Niu Hila ma kua kamata i te umaga o nā talatalanoaga na lagolago ai e te tokalahiga, i he pālota na fai i te tauhaga 2020 i te faiga o nā pālota faka-te-atunuku.

Ko te auala e mafai ai ke maua nā tautuaga ke fehoahoani ki he tino kua filifili ke fakauma tona ola, e tuku mai i he tulafono e takua ko te End of Life Choice Act (Tūlafono tau filifiliga ke Fakaumaga te Ola) 2019 (the Act). Ko te Tulafono e heti ai nā vāega e tatau ona auhia, te faiga o nā hukehukega ma nā puipuiga ki nā tautuaga e fehoahoani ai ki he tino kua filifili e ia ke fakauma tona ola. Ko nā tautuaga ke fehoahoani ki he tino kua filifili lava e ia ke fakauma tona ola, kua fakataga i luga o te tulafono i Niu Hila kāmata mai i te 7 Novema 2021.

Ko nā tautuaga ke fehoahoani ki he tino kua filifili ke fakauma ō tona ola, ko he filifiliga mō nā tino iēia kua pā ki te gataga o tona ōla

Ko nā tautuaga ke fehoahoani ki he tino kua filifili lava e ia ke fakauma tona ola, ko tona uiga ko te tino e maua i he tauale kua hē i ei hona togafitiga kae e auhia e ia nā vāega e tatau ke i ei, ke fakatagi ki ni ana vailākau ke fakauma ai tona ola.

Ko nā tautuaga ke fehoahoani ki te tino kua filifili lava e ia ke fakauma tona ola, e hē huigia ai nā tautuaga e i ei lavaki nā toe taimi o he tino, vēia ko nā tautuaga e taku ko te palliative care. E tuku mai ai he tahi āuala mo he tino kua hē i ei he togafitiga ki ei, i ni tulaga fakapitoa.

Ko te uiga o te palliative care, ko nā gāluega e fai ke nahe tigāina ma fehoahoani ki nā āugaō nā tino iēia kua hē i ei ni togafiti e mafai ke fai ki ei. E mafai ke fakatino i te kāiga pe ko he fale i te komiuniti vēia ko nā hospice, nā fale e kikila ai nā tino kua hē i ei ni togafiti ki ō lātou tauale. Mō iētahi fakamatalaga e maua i **te kupega a te Matāeke**.

Ko te tino foki e maua iētahi tautuaga ki te fakaikuaga o tona ola, e vēia ko nā fakatinoga e igoa ko te palliative care, ma e mafai ke fakaauau pea nā tautuaga iēnei kae maua foki nā fehoahoaniga fakatatau ki tana filifiliga ke fakauma tona ola. I nā vāega o nā tautuaga ke fehoahoaniki he filifiliga ke fakauma he ola, ko te fōmai kāiga a te tino tēnei, e fakamautinoa e ia, ko te tino e mālamalama ki a lātou filifiliga mō nā tautuaga i te fakaikuaga o tona ola.

E i ei nā auala fakapātino ke maua ai nā tautuaga iēia e fehoahoani ki he filifiliga e a he tino ke fakauma tona ola

Ko te auala e mafai ai ke maua nā tautuaga ke fehoahoani ki he tino kua filifili ke fakauma tona ola, e tuku mai i te Tulafono (the Act). Ko nā hitepu ei loto e aofia ai:

- he fōmai e hiaki e ia pe talafeagai te tino
- hē tahi fōmai, e gāluae mō ia lava ke hiaki pe talafeagai te tino
- kāfai e manakomia, ke i ei he fōmai fakapitoa ki nā mea tau te māfaufau (psychiatrist) ke hiaki pe koi lelei te māfaufau o te tino ke fai manino tana filifiliga
- pēleniga ki te fakataunukuga ke fakauma te ola, e aofia ai te filifiliga o te aho ma te taimi ma te auala e fakatino ai te vailākau
- he fōmai pe ko he tauhi fōmai kua i ei tona mafai ke talavai (nurse practitioner – i lalo o te fakatonuga a he fōmai) ke fōki e ia te vailākau.

E lahi na fakamatalaga i loto i te pepa fakamatalaga tēnei e uiga ki nā hitepu iēnei.

Te tiute ote Matāeke tau te Ola Mālōlō

Ko te Matāeke tau te Ola Mālōlō e ō lātou te tiute ki te kikilaga ma te fakatupega o nā tautuaga ke fehoahoani ki nā filifiliga ke fakauma te ola. Ko te mea tēnei e aofia ai te mātauga o nā tautuaga ma fakalelei atili i nā taimi i mua.

E i ei te vāega fakapitoa i loto ote Matāeke tau te Ola Mālōlō, ko ki lātou iēnā e gafa ma nā fakafehokotakiga ma te tino, tona kāiga ma te kaufaigāluega tau te ola malōlō e fehoahoani.

Ko te fōmai fakapitoa (the Registrar mo nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma te ola) e i loto o te vāega tēnei. E hiaki e ki lātou te fakahologa o nā tautuaga e manakomia i luga o te Tulafono e fakatino mō nā tino uma e talafaeagai ki ei nā tautuaga iēnei.

Ko te fakalāpotopotoga i Niu Hila e lagolagoa te filifiliga a he tino ke fakauma tona ola e igoa ko te Support and Consultation for End of Life in New Zealand (SCENZ) Group

Ko te fakalāpotopotoga Support and Consultation for End of Life in New Zealand (SCENZ) Group ko he vāega nā fakatū i luga o te tulafono fakapatino lava mo nā tautuaga e fehoahoani ki nā filifiliga ke fakauma te ola. Ko te SCENZ Group e gafa ma te fakamāoopoopogia o te lihi o nā fōmai, nā tauhi tauale kua i ei te mafai ke talavai, ma nā fōmai fakapitoa tau te māfaufau, e fakatinogia e ki lātou nā tautuaga fehoahoani ke fakauma te ola.

E mafai e te tino oi fehili ki te igoa ma nā fakamatalaga fakafehokotaki o he fōmai mai te lihi kāfai ko tona fōmai e hē i ei ni ana tautuaga ki nā fehoahoaniga ki he filifiliga ke fakauma te ola, pe kāfai e hē fia talanoa ki tona fōmai kāiga lava.

Ko ai te talafeagai ke maua nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma te ola

E i ei nā vāega e puipuia lahi lele ke kitea ai pe ko ai te talafeagai ke maua nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma te ola

E hē vāake ko nā tino uma lele kua hē i ei ni togafiti ki ō lātou tauale e talafeagai ki nā tautuaga fehoahoani ke fakauma te ola. E tuhia i te Tulafono, e tatau ke fetau uma ki te tino nā vāega e tatau ke auhia, e iloa ai pe talafeagai ki ei nā tautuaga iēnei. Ko te tino e tatau ke:

- 18 ona tauhaga pe ova atu
- he hitiheni pe ko he tino nofo mau i Niu Hila
- ko tona tauale kua hēai he vaifofo mā e ōno uma ai lava tona ola i loto o he 6 mahina
- ei he tulaga kua fano lava tona mafai ke gāoioi e kino lahi, e hē mafai foki ke toe lelei
- ei he tulaga fakaalofa i te hē lavā tona tigāina e hē mafai ke lave ki ei ni vailākau, e lagona lava e te tino kua hē ia lavātia
- e i ei tona mafai ke fai māmamalama ai tana filifiliga ki nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma tona ola.

Ko he tino e i ei ni ona fakafitauli ki tona tino (disability) pe ko tona māfafau (mental illness), e mafai ke maua e ia nā tautuaga iēnei kāfai e talafeagai ki ei nā vāega e manakomia ki nā fehoahoaniga ke fakauma tona ola. E he mafai e he tino ke maua nā fehoahoaniga iēnei ke fakauma tona ola i luga o he tulaga ona e hē lelei te māfafau pe hē lelei te ulu, e i ei ona fakafitāuli ki tona tino (disability) pe kua mātua lele foki.

I te mafai ma malamalama lelei ke fai he tonu

E tatau te tino ke hiaki e i ei tona mafai ma malamalama i te faiga o tana filifiliga ki na fehoahoaniga ke fakauma tona ola. Ko tona uiga ko te tino e mafai ke malamalama, tāofi ma fakaaogā ma fuafua nā fakamatalaga e fakatatau ki nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma he ola, mā mafai ke talanoa malamalama ki tana filifiliga.

Ko te tino e tatau ke kitea tona mafai ma tona malamalama ke fai tana filifiliga i te taimi kātoa e fai ai te hiakiga, ma e tatau foki ke malamalama i te taimi e fakatino ai te tautuaga ke fehoahoani ke fakauma tona ola. Ko tona uiga, kāfai te tino e hiaki i te kamataga e malamalama ma talafeagai ki nā tautuaga ke

fehoahoani ke fakauma tona ola, kae pa ki he taimi kua hē malamalama ma mafai ke fai hana tonu, e hē mafai ke fakataino he fehoahoani ke fakauma tona ola.

Ko nā advance directive e hē mafai ke fakaaogā ki nā fehoahoaniga ke fakauma he ola i Niu Hila. Ko te advance directive ko he fakamatalaga e fakailoa ai nā vailākau ma nā tautuaga faka te ola mālōlō e fofou ki ei te tino, pe hē fofou ki ei, ke fakatino mō ki lātou i te lumanaki.

Ke maua nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma te ola

Ko nā kāiga e mafai ke hapoti te tino i taimi uma lava e fakatino ai nā fehoahoniga

E tāua lele nā tiute o nā kāiga ma nā tino e fehoahoani ke hapoti te tino i te taimi faigatā tēnei, pe kāfai te tino e fofou ki ei. E hē tau fakamatalā e te tino nā fehoahoaniga ki hana filifiliga ke fakauma tona ola, ki tona kāiga kāfai e hē fofou ki ei. Kae, e fakamalohia te tino ke talanoa ki tona kāiga pe ko iētahi tino hapoti e tāua ki ei, mā e tatau ke i ei he āvanoa ke talanoa ma fakatino ai te mea tēnei.

Ko te kāiga e kehe tona uiga ki nā tino kehekehe. Ko te kāiga e vēia ko te kāiga pili o te tino, ma e ōno aofia ai nā pui kāiga, nā hoa, ni uō pe ko iētahi tino lava. Ko nā kāiga e aofia e mafai ke fokotahi te tino pe ko ni tino e tokalahi.

E māfai e te kāiga ke hapoti te tino i nā auala iēnei:

- fehoahoani ke mālmalama ki lātou ma māfafau lelei ki ā lātou filifiliga ke fakauma tona ola
- olo ki nā taimi e fakatonu mai ke kikila ai te fōmai (e ōno fofou te fōmai ke talanoa ki te tino nā ko ia lavai i hō he taimi i te taimi e fakatalanoa ai nā fehoahoaniga)
- ke fai ni ā lātou hāoniga ki te tino, vēia ke fakatākele ma fafaga
- fehoahoani ki te peleniga ke fakauma te ola
- fakamāfanafana ma fai ni tala āgai ki te ola faka te āgaga
- fehoahoani ma hapoti kāfai te vailākau kua fōki.

Ko te tino e tatau ke lea lava ia ki ō lātou manatu ki nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma tona ola

Ko te tino e tatau ko ia lava te ia fakailoa tona lagona ki he fehoahoani ke fakauma tona ola, kae fakatahi ai ma he tino tau te ola mālōlō. E hē mafai e he tino faigāluega tau te ola mālōlō ke lea ki ei e mafai e ia ke filifili kāfai ia e fofou ki ei.

E mafai e te tino ke fakailoa tona lagona ki he fehoahoani ke fakauma tona ola ki hō he tino i te kaufaigāluega tau te ola mālōlō e kikilagia ia, kae e hili atu kāfai e talanoa ki tona fōmai lava, auā ko nā fōmai oioti te ki lātou kamatagia ke fai he hiakiga e vēia ona fakatonugia i luga o te Tulafono.

E tatau te tino ke manino lelei ko ki lātou e hakili fakamatalaga āgai ki nā fehoahoaniga ki he filifiliga ke fakauma te ola. E ōno fehiligia te tino e te fōmai ke hiaki pe hāfia e te tino te mea e fofou ki ei, ma aiheā foki te fofou ai ke ki lātou iloa nā fehoahoaniga ki he filifiliga ke fakauma te ola.

E fakatino e te fōmai nā tautuaga e manakomia e te tino, nā vāega uma lele e tatau ke fakatino

Ko te fōmai (e taku ko te fōmai e fakataunukua te tautuaga) e hapoti ki te tino i nā itū uma lele e manakomia mō nā fehoahoaniga ki he filifiliga ke fakauma te ola. Ko te fōmai e fakataunukua te tautuaga, e takitaki e ia te faiga o te hiakiga, mā kāfai te tino e talafeagai ke fakatino ki ei te fehoahoaniga tēnei, e mafai e ki lātou ke fehoahoani ki te tino ma tona kāiga ke peleni ki te taimi e fakatinoa ai te gāluega ke fakauma te ola, e mafai foki ke fōki e ki lātou te vailākau.

Ko iētahi taimi, ko te fōmai e fakataunukua te tautuaga ki te tino, ko te fōmai ia e kikilagia te tino i taimi uma, vēia ko te fōmai kāiga pe ko he fōmai fakapitoa. Kae, e hē vēake ko nā fōmai uma lele e fakatino e ki lātou nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma he ola. Ko te mea tēnei e māfua ona ko ō lātou talitonuga lava (ō lātou lāgonā faka te tino lava), pe ona e hē lava ō lātou hikili pe ko te poto māhani.

Kāfai te fōmai kāiga o te tino tenā e hē fakatinogia e ki lātou na tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma he ola, e tatau te fōmai ke:

- fakamatala pe aiheā te hē fakatinogia ai e ki lātou te tautuaga tēnei
- fakafehokotaki te tino ma he fōmai ke kavea ma ō lātou fōmai e fakataunukua te tautuaga, pe lea ki te tino e ki lātou mafaia oi fehili ki te SCENZ Group mo he igoa ma nā fakamatalaga e o he fōmai e mafai ke fehoahoani ake ke fakatino nā fehoahoaniga ki he filifiliga ke fakauma te ola.

E mafai e te tino ke fakafehokotaki te SCENZ Group i te numela telefoni 0800 223 852 mō ni fehoahoaniga ke hakili ai he fōmai e mafai ke fakatino nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma te ola. Ko te vāega i loto o te Matāeke tau te Ola Mālōlō e fakapatino ki ei nā tautuaga iēnei, ka gālulue fakatahi ma te SCENZ ke fehoahoani ki te tino ke fakafehokotaki ma he fōmai ke fakataunukua te tautuaga.

E mafai foki e te tino ke fakafehokotaki hako lava e ki lātou te SCENZ Group kae he talanoa muamua ki te kaufaigāluega e kikilāgia ia.

Ko iētahi tino o te kaufaigālua e aofia i nā tautuaga ke fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma he ola

Ko te tino e hiaki ma hapotigia e iētahi tino tau te ola mālōlō i te taimi e fakatalanoa ai nā vāega uma o nā tautuaga.

Kāfai ko te fōmai e fakataunukua te tautuaga e manatu ko te tino e talafeagai ki he fehoahoani, e i ei te tahi fōmai e gālua lava mō ia (e taku ko he fōmai tūtokatahi) e toe hiaki e ia te tino. Kāfai he fōmai pe ko nā fōmai uma e manatu ko te tino e hē ia te ia te mafai ma malamalama i te faiga o tana filifiliga, oi fai ai e te fōmai psychiatrist fakapitoa tau te māfaufau he hiakiga tona tolu. Ko he psychiatrist ko he fōmai fakapitoa i te ola mālōlō o te māfaufau.

Ko te fōmai e fakataunukua te tautuaga ma te fōmai māfaufau, kāfai e tatau ai, e piki mai i te lihi o nā fōmai a te SCENZ Group.

Ko te tino foki e ōno i ei tana fōmai tauhi kua i ei te mafai ke talavai (e taku ko te fōmai tauhi kua i ei te mafai ke talavai, kā fakataunukua te tautuaga) kā i loto foki i nā tautuaga ka fakatino. Ko te fōmai tauhi kua i ei te mafai ke talavai ka gālulue fakatahi ma te fōmai e fakataunukua te tautuaga, ma mafai ke fehoahoani ki te tino ma tona kāiga i te peleniga ki te fakatinoga ke fakauma tona ola, ma e mafai foki ke foki te vailākau kāfai e fofou ki ei te tino ke fai.

Ko te kaufaigālua foki e kikilagia te tino i ona taimi hē mālohi e mafai foki ke hapoti i hō he taimi, vēia ke tuku ki ei ni fakamatalaga pe fehoahoani kei ei ma tona kāiga ke peleni na mea e tatau ke fakatātia. Kae e hē tākua ko ni fakatinoga fakamua e ō nā vāega e tatau ke fakatino ke fehoahoani ke fakauma he ola.

Ko nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma te ola e hē totogia

E hē totogia foki e te tino na taimi e fano ai kikila te fōmai pe ko nā vailākau e fakaaogā i nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma he ola. E totogi lava e te tino te pili e manakomia mō iētahi tautuaga mahani lava ki iētahi vāega tau te ola mālōlō. E aofia ai:

- te tau o te āvanoa muamua e talanoa ai ki te fōmai kāiga ki tō lātou lagona ki nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma te ola (e tuha lava kāfai ko te fōmai kāiga o te tino e kavea ma fōmai e fakatino nā tautuaga)
- te pili o nā taimi o te fōmai kāiga iēia e hē mō nā tautuaga ke fehoahoaniga ke fakauma te ola (e tuha lava kāfai ko te fōmai kāiga o te tino e kavea ma fōmai e fakatino nā tautuaga)
- te pili o nā vailākau iēia e manakomia mo iētahi vāega tau te ola mālōlō lava o te tino, vēia ko nā vailākau mō ni mea tigā.

E tatau te tino ke talanoa pea ki tona fōmai kāiga pe ko iētahi tino tau te ola mālōlō iēia e kikilagia ia i te taimi o tona hē mālohi, āgai ki ni tahi mea e ōno manakomia e ia i te taimi e fakatalanoa ai nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma te ola, mā ko nā tautuaga iēnei e fakatino pea lava e vēia ko te mahani.

Te fakataunukuga o nā hiakiga āloakia

E i ei nā taki kua fakatātia e te tulāfono ke fakataunuku ai nā hiakiga āloakia ke maua ai he fehoahoani ki he filifiliga ke fakauma he ola. Ko nā hitepu iēnei e taua ke haogalēmū ai te tino. Ko nā hitepu e tatau ke fakatino i he fakahologa fakapitoa, ma e i ei nā pepa e tatau ke fakatumu i nā hitepu takitahi ke fakamaumau ai nā tautuaga.

Ko nā hitepu takitahi e ōno manakomia ai ni taimi e lahi ke talanoa ai ma nā fōmai. Ko te fōmai e i loto i nā hitepu takitahi e mafai ke kikila kite tino kāfai e manakomia, e vēia kāfai e hē mālohi lelei ke feōaki. Ko nā kaukaunaga e igoa ki te telehealth (vēia e fakaaogā ai te neti pe ko te telefoni) e ōno fakaaogā mō iētahi hitepu.

Fakatinoga

E tatau te tino ke fakatagi aloakia ki te fōmai e fakataunukua te tautuaga. I loto o nā talanoaga iēnei, e talanoa te fōmai e fakataunukua te tautuaga ma te tino āgai ki ni iētahi filifiliga mō nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma te ola, ma fakamatala ki ei e mafai ke hui tō lātou mafaufau i hō he taimi.

E fakamālohia e te fōmai e fakataunukua te tautuaga te tino ke talanoa ki te lātou filifiliga ma ō lātou kāiga. E talanoa foki te fōmai e fakataunukua te tautuaga ki iētahi fōmai ma te kaufaigāluega e kikilagia te tino, ma te kāiga (kāfai e malie ki ei te tino) ke fakamautinoa ko te tino e hē fakamālohia e he tino ke filifili he fehoahoaniga ke fakauma tona ola.

Kāfai ko te tino e fofou ke fakaaauu, oi haini ai he pepa. E mafai te tino ke lea ki hē tahi tino ke haini mō ia kāfai e hē ki lātou mafaiagia oi tuhituhi pe haiini te pepa. Ko te tino e tatau ke i ei i te taimi e haini ai te pepa.

Hiakiga muamua

Ko te fakatinoga o te tautuaga e mafai ke tāofia i hō he taimi. Ko te mea tenēi e aofia ki te hiakiga o te tino pe malamalama ma ia hāfia ke fai ma te mautinoa tana tonu ma na fai lava e ki lātou te filifiliga kae nae hē fakamalohia e hē tahi tino.

Kāfai ko te tino e hē pāhia pe talafeagai ke maua te fehoahoaniga tēnei, e fakamatala e te fōmai e fakataunukua te tautuaga, nā māfuaga, ma fakamautinoa ko te tino e hapotigia ma mafai ke maua iētahi fehoahoaniga fakatatau ki nā toe taimi o te ola.

Hiakiga tūtokatahi

Kāfai ko te fōmai e fakataunukua te tautuaga e hiaki atu te tino e talafeagai ki he fehoahoani, oi kikila ai e ia he fōmai tūtokatahi mō he hiakiga tona lua. E tāua te vāega tēnei ke puipua ai ma fakamautinoa ko te tino e manino lele ma talafeagai ki nā tautuaga ke fehoahoaniga ke fakauma tona ola.

Ko te hiakiga foki tēnei e aofia ki te hiakiga o te tino pe malamalama ma ia hāfia ke fai ma te mautinoa tana tonu ma na fai lava e ia te filifiliga kae nae hē fakamalohia e hē tahi tino

Hiakiga o te mafai ma te malamalama (kāfai e manakomia)

E i ei nā taimi, e kikila ai e te tino he fōmai fakapitoa ki te ola mālōlō o te māfaufau (psychiatrist). Ko te mea tēnei e taunuku kāfai te fōmai e fakatinogia te tautuaga ma te fōmai tūtokatahi e talitonu uma ko te tino e talafeagai ke maua te fehoahoaniga, kae ko he fokotahi pe ko ki lāua uma e popole pe mafai mōni e te tino ke fai hē tonu ma malamalama lelei ki ei.

E hiaki e te fōmai fakapitoa ki te ola mālōlō tau te māfaufau, ke fakamautinoa e ki lātou mafaia oi fai he tonu ona e malamalama ki te tulaga e i ei ai ia. E hiaki foki pe ko te tino e fai tana tonu kae e hē fōhia e hē tahi tino. E hē hiakia e te fōmai fakapitoa ki te ola mālōlō tau te māfaufau iētahi vāega fakatatau ki te talafeagai.

Ko te tonu āgai pe talafeagai ke maua te tautuaga

Ko te fōmai o te tino e fakataunukua te tautuaga, ka talanoa ki te tino ki te fakaikuga o te hiakiga tona lua ma te hiakiga ki tona malamalama ma tona mafai ke fai tana tonu, kāfai e manakomia.

Kāfai ko te tino e hiaki e talafeagai ki te tautuaga kefehoahoani ke fakauma tona ola, e mafai ke kamata loa oi peleni te fehoahoaniga ke fakauma tona ola, e aofia ai te filifiliga o he aho ma he taimi, ma he koga e fofou ia ki ei.

Kāfai ko te tino e hē pāhia pe talafeagai ke maua te tautuaga tēnei, e fakamatala e te fōmai e fakataunukua te tautuaga, nā māfuaga, ma fakamautinoa ko te tino e hapotigia ma mafai ke maua iētahi fehoahoaniga fakatatau ki nā toe taimi o te ola.

Ko te fakatinoga o te tautuaga ke fehoahoani e mafai ke tāofia i hō he taimi

Ko te fakatinoga o te tautuaga ke fehoahoani e tāofia kāfai ko te tino e hē talafeagai ke maua te fehoahoaniga

Kāfai e i ei he lipoti o he hiakiga e kitea ai ko te tino e hē talafeagai ke maua te fehoahoaniga, oi tāofia loa na fakatinoga i te taimi lava tenā.

Kae, e ōno mafai foki he tino ke hē talafegai kāfai e uma te hiakiga kae kua i ei ni hūiga ki tō lātou hē mālohi. Fakatakitakiga, kāfai ko te tino kua hē ia mafaia oi fai hana tonu pe kua hē malamalama ke fai mautinoa hana tonu, e tuha lava kāfai nae talafeagai muamua, e tāofia e hē fakaaau te tautuaga, ma hē mafai ai ke maua he fehoahoaniga ke fakauma tona ola.

Kāfai ko nā fakatinoga e tatau ke fai kua taofia i hō he taimi, ko te fōmai e fakataunukua te tautuaga (pe ko te fōmai tauhi e mafai ke talavai, kāfai e i ei he fōmai vēnei o te tino), kā fakamatala nā mafuāga ki te tino ma tona kāiga.

Ko te fakatinoga o te tautuaga ke fehoahoani e tāofia kāfai ko te tino e fakamālohia

Ko te tino oioti lava te mafai ke fai he filifiliga ke maua he tautuaga ke fehoahoani ke fakauma tona ola. E tatau lava ko he filifiliga na fai malamalama e ki lātou, mā e tatau ke fai e ki lātou te tonu tēnei kae e hē fakamālohia e hē tahi tino. Ko nā kāiga ma nā tino tautua, nā tino e fehoahoani ke kikilagia ko ni tino kua i ei te mafai ke fai ni tonu mō te tino, e hē mafai ke fakatagi ki lātou ma hui e ō hē tahi tino. E hē mafai e he tino faigāluega tau te ola mālōlō ke lea ki ei e mafai e ia ke filifili kāfai ia e fofou ki ei.

Kāfai ko te fōmai e fakataunukua te fakatinoga pe ko te fōmai tauhi tauale e mafai ke talavai, e mafaufau i hō he taimi ko te tino e fakamālohia e hē tahi tino ke filifili he tautuaga ke fehoahoani ke fakauma tona ola, oi taofia loa nā tautuaga, ma fakamatala loa e nā fōmai ki te tino te māfuaga o he tonu kua pā ki ei.

Ko nā tautuaga e taofia kāfai e hui te māfafau o te tino

E mafai e te tino ke hui tona māfafau ke nahe filifili he tautuaga fehoahoani ke fakauma tona ola, ma mafai e ki lātou ke taofi na tautuaga i hō he taimi ke pā lava ki te taimi kua fai ai te vailākau. Ko nā fōmai e fakataunukua te fakatinoga e tatau ke fakamautino ko te tino e malamalama lelei, e ia mafaia oi hui tona māfafau.

Kako heki faia te vailākau, ko nā fōmai e fakataunukua te tautuaga, ka fehili muamua ki te tino pe fofou ke foki ake te vailākau. E tolu ia filifiliga e mafai ke fai e te tino:

- fai te vailākau i te taimi tēnā
- tolo ki he tahi aho ke fai ai te vailākau (i loto o he ono māhina mai te aho o te filifiliga muamua)
- fakahēai te lātou fakatagi mo he fehoahoani ke fakauma tona ola.

Peleniga mō nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma he ola

Kāfai ko te tino e talafeagai ke maua nā tautuaga ke fehoahoani ke fakauma tona ola, e i ei nā tonu e tatau ke fai, e i loto ai ni tonu āgai ki te kikiligia o te lātou ola mālōlō ma nā tonu ki nā mea e tāua ki ā te ia ma tona kāiga i nā taimi mulimuli o tona ola. Ko nā fōmai e fakataunukua te tautuaga, he vāega o te peleni ke tuku atu ni fautuaga ma ni fehoahoaniga ki te tino.

E fakamalohia te tino e nā fōmai e fakataunukua te tautuaga ke talanoa ki tona kāiga āgai ki nā peleni ma nā tonu fai. Ko nā peleniga e ōno fakatātino i loto o ni talanoaga e lahi, ma ko te tino ma tona kāiga e mafai ke fai ni ā lātou fehili pe ko ni fakamatalaga kāfai e manakomia e ki lātou.

Māiliega ki he aho ma he taimi

Kāfai e lea te fōmai e fakataunukua te tautuaga ki te tino ko ia e talafeagai ki he fehoahoani, oi talanoa ai ki ni aho ma he taimi ke fakatino ai te tautuaga ke fehoahoani ke fakauma ai tona ola.

E tuku atu e te fōmai e fakataunukua te tautuaga ni fautuaga fakafetaui ki te mataloa e manatu koi totoe o tona ola (te leva e ōno ola ai). E ōno i ei foki ni iētahi vāega ke mafaufau ki ei, e vāia kāfai ko te tino e i ei ona kāiga e fia malaga mai ke toe kikila ki ei kako heki fakaumagia te ola.

E filifili e te tino he aho ma he taimi ma fakatumu he pepa ke fakamautinoa ai te mea tēnei.

E filifili e te tino te auala e fai ai tana vailākau

E fā ia auala e mafai ke filifili e te tino ke maua ai tana vailākau, e tuhia i luga o te Tulafono.

- E mafai e nā fōmai e fakataunukua te tautuaga ke fōki te vailākau e fakaaogā ai he vaitui (IV fakaaoga he taga tautau) pe inu (e aofia ai he taga fafaga meakai).
- E mafai e te tino oi fai lava e ia tana vailākau, pe fakaola te IV pe inu.

Kāfai e filifili e te tino ke fai lava e ia tana vailākau, ko nā fōmai e fakataunukua te tautuaga e tatau ke i ei lava ke fehoahoani ke fakatino te vāega tēnei.

Ko nā fōmai e fakataunukua te fakatinoga ka talanoa ki nā filifiliga ke mautinoa ko te tino e malamalama lelei ki nā vāega iēnei. E fakamatala foki ko ni ā te tutupu i te aho e maua ai e ia he fehoahoani ki tana filifiliga ke fakauma tona ola.

Ko iētahi filifiliga e ōno hē talafeagai pe he mafai ke fakataunuku, e fuafua lava ki te hē mālohi o te tino. E mafai e nā fōmai ke fōki ni fautuaga ki te tino ki nā vāega e fetau lahi mō ki lātou. E foki ki te tino he taimi ke mafaufau ai ki ei ma fai hana filifiliga.

Ko te lahiga o nā tautuaga fehoahoani ke fakauma he ola e ōno fakataunuku i te fale lava o te tino

E ōno filifili e nā tino ko ki lātou e fēoti i ō lātou kāiga, kāfai te mea tēnei e mafai. Ko nā fōmai e fakataunukua te tautuaga e olo ki te tino ke fakataunuku te vāega tēnei.

Ko te tino e ōno nofo i he koga e hē mafai ai pe hē talafeagai ke fakataunuku he fehoahoaniga ki he filifiliga ke fakauma he ola, e vēia ko he fale e kikila ai nā tino mātutua e hē mālilie pe hē lagolagoga e ki lātou nā tautuaga ke fehoahoani iēnei ke fakauma he ola. Ko nā tulaga iēnei, ko nā fōmai o te tino e fakataunukua te tautuaga, ma te fehoahoani mai te vāega fakapitoa i te Matāeke tau te Ola Mālōlō, ka tuku atua ni fautuaga ki iētahi filifiliga e mafai ke fai.

E filifili e te tino na tino e fofou ki lātou ki ei ke i ei ma ko ni ā te tutupu

E mafai ke filifili e te tino kāfai e fofou ki ō lātou kāiga pe ni iētahi tino ke i ei i te taimi e fehoahoani ai ke fakauma tona ola. Ko iētahi tino e ōno filifilia ke i ei ni tino tau te agānuku pe ko te faka te āgaga ke fakatahi atu foki.

E mafai foki e te tino ke filifili ke fai ni faiga pe ni fakatinoga faka agānuku kako haki faia pe ko te umaga o te fai o te vailākau. E mafai e te tino ma tona kāiga ke peleni fakatatahi te mea tēnei ma filifili pe heā te faiga faka agānuku e tāua ki a teki lātou ma nā mea faka agānuku pe ni talitonuga. Fakatakitakiga, e i ei ni tino e ōno filifili ke fai he tatalo pe ko he lotu, pe ta he pehe pe faitau he tala e tāua ki te tino.

E fakamalohia te tino e nā fōmai e fakataunukua te tautuaga ke talanoa ki te tino ki nā peleni ma nā tonu fai iēnei, i nā vāega lava ke hauni ai ki te tautuaga ke fehoahoani ke fakauma tona ola. Ko te mea tēnei e fakamautinoa ai ko nā tino uma lele e māina ki nā mea e tutupu mā ko nā filifiliga a te tino e fakaamanakia ma fakataunuku.

Mō ni iētahi fakamatalaga

E i ei iētahi fakamatalaga āgai ki nā fehoahoaniga i he filifiliga ke fakauma te ola, e maua i te kupega a te **Matāeke tau te Ola Mālōlō**.